

**DE PLATKOPWESP *CEPHALONOMIA MYCETOPHILA* NIEUW VOOR DE
NEDERLANDSE FAUNA (HYMENOPTERA: BETHYLIDAE)**

Jeroen de Rond

Platkopwespen zijn kleine parasitaire wespen met een neerwaarts afgeplat lichaam. Deze platte lichaamsbouw stelt hen in staat om hun gastheren te bereiken, rupsen of keverlarven die meestal op moeilijk bereikbare plaatsen leven. Uit Nederland zijn 14 zekere soorten bekend, waaronder enkele door de mens geïmporteerde die zich sindsdien binnenshuis handhaven. Kortgeleden werd in de duinstreek *Cephalonomia mycetophila* ontdekt, die nog niet uit ons land bekend was. Dit artikel bespreekt deze vondsten en omschrijft enkele kenmerken ten opzichte van verwante soorten.

INLEIDING

In Nationaal Park Zuid-Kennemerland is de bouw van drie natuurbruggen in gevorderd stadium. Om de effectiviteit van deze ecologische passages te onderzoeken bestudeert Michiel Boeken de loopkeverfauna en heeft daartoe vele series bodemvallen op en rond de bruggen geplaatst. Aangezien er in de duinen veel interessante tangwespen (Dryinidae) en platkopwespen (Bethylidae) op de bodem actief zijn vroeg ik naar het restmateriaal.

Vervolgens selecteerde hij nauwgezet alle bijen en wespen die in 2017 en 2018 tussen de vangsten zaten. Van de verzamelde platkopwespen tussen dit materiaal was de schorsplatkop *Epyris brevipennis* Kieffer, 1906 met 84 exemplaren veruit de talrijkste. De kortgevleugelde vrouwtjes van deze soort zijn in de duinen vrij regelmatig waar te nemen op open zand, waar ze op zoek zijn naar de larven van hun gastheren (Tenebrionidae: Diaperinae) die zich ophouden tussen helmgras.

Figuur 1. *Cephalonomia mycetophila*, vrouwtje (lateraal). Kennemerduinen 2018. Foto Jeroen de Rond.
Figure 1. *Cephalonomia mycetophila*, female (lateral). Kennemerduinen 2018. Photo Jeroen de Rond.

Figuur 2. *Cephalonomia mycetophila*, vrouwtje (dorsaal). Kennemerduinen 2018. Foto Jeroen de Rond.
Figure 2. *Cephalonomia mycetophila*, female (dorsal). Kennemerduinen 2018. Photo Jeroen de Rond.

Figuur 3. Stobbenwal op natuurbrug De Zandpoort (Zandvoort). Foto Michiel Boeken.

Figure 3. Mound of tree stumps on wildlife crossing De Zandpoort (Zandvoort). Photo Michiel Boeken.

NIEUWE SOORT

Een van de bodemvallen was geplaatst aan de noordzijde van natuurbrug De Zandpoort aan de Zandvoortselaan bij Bentveld (N52.36738 E4.56338) (fig. 5). De brug heeft als doel de uitwisseling te bevorderen tussen de fauna van de Amsterdamse Waterleidingduinen en die van de noordelijker gelegen duingebieden.

Naast incidentele vangsten van relatief algemene soorten uit het genus *Bethylus* Latreille, 1802, bevonden zich op 9.VII.2018 zowaar drie Scleroderminae tussen het materiaal. Van deze subfamilie is maar een handvol waarnemingen uit Nederland bekend. De dieren uit de Kennemerduinen behoren tot het *formiciformis*-complex, waarvan tot voor kort alleen *Cephalonomia formiciformis* Westwood, 1833 uit Nederland bekend was. De hier gemelde dieren blijken te behoren tot *Cephalonomia mycetophila* Kieffer, 1906 (fig. 1, 2), een nieuwe soort voor Nederland.

HERKENNING

Het determineren van platkopwespen is tamelijk problematisch. De soorten zijn meestal niet eens zo moeilijk te herkennen, maar de onvolledigheid van beschrijvingen en tabellen veroorzaakt veel

verwarring. In de tabellen van Hedqvist (1975) en Perkins (1976) is de soort uit de Kennemerduinen bijvoorbeeld niet opgenomen en zal men uitkomen bij *Cephalonomia hammi*, een volstrekt andere soort, die zelfs niet tot het *formiciformis*-complex behoort. Voor een betrouwbare determinatie zal men moeten teruggrijpen op Kieffer (1914) of Berland (1928).

Cephalonomia formiciformis, die al bekend was uit Nederland, is uiterst variabel, met een lengte van 1,0-1,5 mm. In de voorvleugels van deze soort is, afgezien van de ruimte tussen de costale ader en de vleugelrand, geen enkele cel afgetekend. De contouren van twee vage basale cellen bestaan in feite uit subtiele vouwen in het vliezige oppervlak van de vleugels en worden alleen bij strijklicht zichtbaar. In de voorvleugels van de exemplaren uit de Kennemerduinen is echter een donkere en scherp afgetekende mediale/basale ader zichtbaar die een basale cel omsluit. *Cephalonomia formiciformis* is een buitengewoon variabele soort. Vrouwtjes, en in mindere mate ook mannetjes, kunnen ten eerste sterk micropteer zijn of volledig gevleugeld. Beide vormen worden vaak in dezelfde zwammen aangetroffen. Moelijker te interpreteren is de extreme variabiliteit in de lengte van de achterkop. Bij de typische vorm is de kop achter

Figuur 4. Stronk met elfenbankje *Trametes ochracea* of *Trametes versicolor*, natuurbrug De Zandpoort (Zandvoort). Foto Michiel Boeken.

Figure 4. Tree stump with *Trametes ochracea* or *Trametes versicolor*, wildlife crossing De Zandpoort (Zandvoort). Photo Michiel Boeken.

de ogen ongeveer anderhalf maal zo lang als de ogen zelf, maar bij kleinere exemplaren kan de achterkop wel tot driemaal zo lang zijn als de ogen. Mogelijk heeft de grote verscheidenheid aan gastheersoorten binnen de zwammen iets te maken met de variabiliteit in lichaamsbouw van *C. formiciformis*.

ECOLOGIE

De taxa van het *formiciformis*-complex zoeken hun gastheren in houtzwammen. De larven van *C. mycetophila* parasiteren vrijwel zeker op larven van boomzwamtorretjes uit het genus *Cis* (Coleoptera: Cisidae), zoals die van *C. formiciformis*. Het middenduin is niet direct een landschap waarin men houtzwammen verwacht. De grootste series *Cephalonomia* werden in Nederland gevonden in een zogenaamd 'beukenkerkhof' op de Veluwe

Figuur 5. Vindplaats *Cephalonomia mycetophila* in Nederland.

Figure 5. Record of *Cephalonomia mycetophila* in the Netherlands.

(Moraal & de Rond 2007). In de Kennemerduinen werd *C. mycetophila* gevangen in vallen die waren ingegraven aan het uiteinde van een rij boomstobben die over de lengte in het zand van de nieuw aangelegde brug waren geplaatst (fig. 3). Op veel stobben zaten houtzwammen waarin zich waarschijnlijk de gastheren van de wespen hebben opgehouden (fig. 4).

Martin Bonefs kweekte veel materiaal van *Cephalonomia* uit boomzwammen die waren verzameld in het zuidwesten van Duitsland. Tussen dit materiaal werd *C. mycetophila* nooit samen met *C. formiciformis* in dezelfde zwammen aangetroffen, hoewel ze elk vaak wel werden gekweekt uit zwammen op dezelfde boomsoorten. Onder het Duitse materiaal bevond zich geen enkel micropteer exemplaar van *C. mycetophila* en de achterkop van de vrouwtjes was altijd even lang als de ogen.

Daaruit valt af te leiden dat de gastheerkeuze beperkt moet zijn. De lichaamslengte en de aanwezigheid in elfenbankjes *Trametes* wijst op een mogelijke associatie met *Cis boleti* (Scopoli, 1763), een vrij algemene soort in Nederland. Kweken van materiaal uit houtzwammen kan meer waarnemingen van deze wespjes aan het licht brengen.

LITERATUUR

- Berland, L. 1928. Hyménoptères Vespiformis II (Eumenidae, Vespidae, Masaridae, Bethyloidea, Dryinidae, Embolemidae). – Paul Lechevalier, Paris. [Faune de France 19]
- Hedqvist, K.J. 1975. Notes on Embolemidae and Bethyloidea in Sweden with description of a new genus and species (Hym., Bethyloidea). – Entomologisk Tidskrift 96: 121-132.
- Kieffer, J.J. 1914. Bethyloidea. – In: F.H. Schulze (ed.) Das Tierreich 41, Berlin: 1-222.
- Moraal, L.G. & J. de Rond 2007. Nieuwe vindplaatsen van de zwamplankwesp *Cephalonomia formiciformis* (Hymenoptera: Bethyloidea). – Entomologische Berichten 67: 150-151.
- Perkins, J.F. 1976. Hymenoptera Bethyloidea (excluding Chrysididae). – Handbooks for the Identification of British Insects VI, 3(a): 1-38.

SUMMARY

The flat wasp *Cephalonomia mycetophila* new to the Dutch fauna (Hymenoptera: Bethyloidea)

In 2018 *Cephalonomia mycetophila* was found in pit fall traps in a monitoring project of wildlife crossings in Kennemerduinen (province of Noord-Holland). This is the first record for the Netherlands.

J. de Rond
Lelystad
jeroen@naturalmedia.nl